

УДК 342.9+355

Р. Д. Саунін
викладач кафедри тактичної підготовки військ
факультету підготовки фахівців для Національної гвардії України

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Специфічними ознаками військової служби є, зокрема, виконання поставлених завдань із можливістю застосовувати зброю та наявність постійного ризику для життя і здоров'я внаслідок того, що військовослужбовці можуть брати участь у воєнних конфліктах, бойових діях [1, с. 214]. Право на застосування зброї покладає на осіб, які мають право її застосовувати, обов'язок чітко дотримуватись передбачених законодавством процедур її застосування. З іншого боку, військовослужбовець зобов'язаний неухильно виконати відданий йому наказ у зазначений термін. Під час виконання службово-бойових завдань в екстремальних умовах військовослужбовцям Національної гвардії України для виконання наказу доводиться застосовувати зброю у передбачених законами випадках. Але крім цього (особливо в бойових умовах), іноді доводиться, враховуючи крайню необхідність, застосовувати й інші засоби, які можуть бути використані як зброя, але застосування яких чинним законодавством або не регулюється, або через другий принцип правового регулювання є взагалі незаконним. Актуальним з огляду на вищевказані аспекти є визначення дефініції поняття «зброя» та меж її застосування військовослужбовцями НГУ.

Проблемами застосування зброї займалися вчені різних галузей науки, зокрема юридичних, військових, національної безпеки. О.М. Шмаков дає визначення зброї, виходячи з її призначення, та наводить приклади окремих її видів. С.Й. Гонгало досліджує поняття «холодна зброя», яке співвідноситься з поняттям «зброя» як частка з цілим. Б.М. Ринажевський пропонує власну класифікацію зброї, яку, на його думку, необхідно включити до законодавства. А.Т. Комзюк у своїх працях розглядає застосування зброї як один із видів адміністративно-примусових заходів. Погоджується з поглядами цього вченого Т.О. Коломоєць. О.С. Фролов розглядає застосування зброї як більш вузьке поняття, порівняно з більш широким – застосуванням сили. О.Ф. Скакун розглядає зброю через призму специфічних ознак служби співробітника органів внутрішніх справ, а в працях інших вчених, наприклад, М.І. Іншина, а також в навчальній літературі зброя вважається однією з відмінних рис мілітаризованої служби. На думку О.П. Сайнецького, зброя – це специфічна ознака військової служби.

Але, незважаючи на значний внесок зазначених вчених у вирішення цих та інших наукових

проблем, вказані науковці не розкривали адміністративно-правові аспекти застосування зброї військовослужбовцями Національної гвардії України, а досліджували більш широкі, спеціальні або суміжні актуальні питання.

Мета статті – на основі аналізу відповідних нормативно-правових актів, праць вчених та інших джерел з'ясувати сутність понять «зброя», «застосування зброї»; окреслити межі застосування зброї військовослужбовцями НГУ під час службово-бойовій діяльності.

Відповідно до словника української мови зброя – це знаряддя для нападу чи оборони або сукупність засобів для ведення війни, бою; озброєння [2]. Згідно з військовою енциклопедією зброя – пристрої та засоби, що застосовуються у збройній боротьбі для ураження та знищення противника. Вона слугує як для нападу, так і для захисту (оборони) [3, с. 124]. На думку доктора військових наук, професора О.М. Шмакова, зброя – пристрої і засоби, що призначені для ураження противника. Зазвичай складається із засобів ураження (кулі, гранати, снаряди, бойові частини ракет, бомби тощо) і засобів їх доставки до цілі (вогнепальні, реактивні, ракетні, за допомогою літаків, кораблів тощо). Більш складна зброя включає також прилади та пристрої управління і наведення [4, с. 107]. З іншого боку, М.І. Іншин розглядає зброю як особливість мілітаризованої служби [5, с. 129]. О.П. Сайнецький, розвиваючи цей підхід, вважає, що зброя – це специфічна ознака військової служби [1, с. 214]. У свою чергу, О.Ф. Скакун вважає, що зброя – специфічна ознака служби співробітника органів внутрішніх справ [6].

Проаналізувавши праці вчених, які пропонують авторські дефініції поняття «зброя», необхідно звернутися до нормативної бази, яка містить визначення цього терміна. Так, наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 21 жовтня 2003 року № 200 дає таке визначення: зброя – предмети та пристрої, що призначені для ураження живих цілей, кораблів, літаків (вертольотів) та інших об'єктів і не мають іншого призначення. Крім цього, можна дійти висновку, що згідно з цього Наказу терміни «зброя» та «озброєння» Державної прикордонної служби України вважаються синонімами; існує розподіл зброї на табельну вогнепальну та іншу, зокрема ракетну, реактивну [7, с. 172].

Відповідно до Постанови правління Національного банку України від 11 травня 2010 року № 229

зброя – це, зокрема, бойова вогнепальна зброя (тобто відповідно до цього документу існує, очевидно, принаймні, бойова зброя та невогнепальна зброя) [8, с. 57].

Розглянувши думки вчених та нормативну базу щодо визначення дефініції поняття «зброя», необхідно проаналізувати її класифікацію.

Доктор юридичних наук Б.М. Ринажевський вважає, що потрібно прийняти базовий Закон «Про зброю» («Про обіг вогнепальної і пневматичної зброї в Україні»), в який слід включити дві групи зброї: військову (бойову) й охоронну, зброю безпеки (поліцейську, міліцейську), а також цивільну, куди будуть входити всі інші види зброї: мисливська, спортивна, службова, зброя самозахисту [9, с. 22]. Доктор наук, професор О.М. Шмаков розглядає окремо такі види зброї: бактеріологічна (біологічна) зброя, високоточна зброя, груповая зброя, зброя органів МВС, інформаційна зброя та зброя не смертельної дії [4, с. 107]. Вчені-криміналісти ручну вогнепальну зброю поділяють: за призначенням на бойову, мисливську та спортивну; за будовою каналу ствола на нарізну, гладкоствольну чи комбіновану: залежно від будови ударно-спускового механізму на неавтоматичну зброю, автоматичну самозарядну, автоматичну самострільну; за способом виготовлення на заводську, кустарну, саморобну; за функціональним призначенням на просту та комбіновану. Крім цього, мисливська зброя буває одноствольна і багатоствольна (двох-, трьох-, чотирьохствольні рушниці); зброя, що має горизонтальне та вертикальне розміщення стволів [10].

Військова енциклопедія зазначає, що найбільш масовим видом зброї є стрілецька зброя – ствольна зброя для стрільби кулями або іншими елементами, що вражають [11, с. 569].

Загалом холодна зброя – це зброя, бойове використання якої не пов'язане з застосуванням вибухових речовин [12, с. 385]. На думку С.Й. Гонгалю, до холодної зброї слід відносити: 1) предмети, які стоять на озброєнні військових та воєнізованих формувань або виготовляються для таких цілей і експортуються за межі держави; предмети, які є холодною зброєю у деяких народів як в нашій державі, так і за її межами (тобто відповідають критеріям призначеності та придатності); 2) знаряддя та пристрої, які перероблено так, що вони набули властивостей зброї, тобто набули нового призначення і стали придатними для нанесення ушкоджень; 3) виготовлені кустарним або саморобним способом предмети та пристрої, які призначені для завдання тілесних ушкоджень людині і не мають аналогів серед наявної зброї [13].

Згідно з частиною 2 статті 263 Кримінального кодексу України холодна зброя – це, зокрема, кинджали, фінські ножі, кастети [14, с. 1].

Відповідно до методики криміналістичного дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів холодна зброя – це предмети та пристрої, конструктивно призначені та за своїми властивостями придатні для неодноразового завдання тяжких (небезпечних для життя у момент спричинення) і смертельних тілесних ушкоджень (в подальшому «ураження цілі»), дія яких заснована на використанні м'язової сили людини. За конструкцією та способом нанесення тілесних ушкоджень холодна зброя розподіляється на зброю безпосередньої дії (клинкову, неклинкову, комбіновану) та зброю опосередкованої дії (метальну). Існує три види холодної зброї: бойова, мисливська, кримінальна [15].

Таким чином, думки вчених є досить неоднозначними щодо визначення дефініції поняття «зброя». Існують різні підходи до її класифікації, узагальнити яку необхідно в одному нормативно-правовому акті. В межах нашої статті можемо вважати, що зброя – це знаряддя для нападу або оборони, сукупність засобів для ведення війни, бою, що застосовуються військовослужбовцями НГУ під час службово-бойової діяльності у збройній боротьбі для ураження та знищення противника. Проаналізувавши поняття та класифікацію зброї, необхідно з'ясувати сутність та межі її застосування.

З одного боку, застосування зброї – це бойове використання військовослужбовцями, військовими підрозділами та частинами (кораблями) зброї та бойової техніки, що знаходиться у них на озброєнні, санкціоноване відповідними статутами, настановами й інструкціями, а також наказами (командами) командирів (начальників) [3, с. 539].

З іншого боку, А.Т. Комзюк, аналізуючи статтю 11 Закону України «Про міліцію» і враховуючи ознаки адміністративно-примусових заходів, відносить до них також застосування зброї. Він включає застосування зброї до заходів адміністративного припинення – засобів примусового переривання (припинення) протиправних діянь та відносить їх до спеціальних припиняючих заходів (заходів припинення спеціального призначення), що входять до групи самостійних (оперативних) [16, с. 37, 45, 124, 129]. Крім цього, професор Т.О. Коломоєць адміністративно-примусові заходи, пов'язані із правопорушеннями, розподіляє, зокрема, на заходи адміністративного припинення, до яких відносить застосування зброї [17, с. 23]. На думку О.С. Фролова, в певному розумінні застосування сили – це застосування, зокрема, зброї. Вчений виокремлює вертикальну родо-видову серію: «державний примус → адміністративний примус → заходи адміністративного припинення → застосування зброї». Він доходить висновку, що поняття «застосування сили (а значить, і зброї – Р. С.) у внутрішніх справах держави» є сутнісним

проявом правового (узаконеного) фізичного примусу з боку держави (в особі уповноважених на те органів та посадових осіб) по відношенню до осіб з делінквентною поведінкою за допомогою комплексного інструментарію (зокрема, зброї) з метою припинення правопорушення [18, с. 6, 12].

У статті 60 Закону України від 24 березня 1999 року № 550-XIV подане таке: застосування зброї – крайній захід, який допускається у виняткових випадках і в порядку, визначеному в Статуті гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України та Статуті внутрішньої служби Збройних Сил України [19].

Тим самим застосування військовослужбовцями НГУ зброї під час службово-бойової діяльності – це крайній захід бойового використання зброї, що знаходиться у них на озброєнні, який допускається у виняткових випадках, має примусовий характер та повинен бути прямо передбачений законом.

Отже, межі застосування зброї військовослужбовцями НГУ під час службово-бойової діяльності встановлюються низкою нормативно-правових актів, вони є неоднаковими для різних категорій посадових осіб, для різного часу (особливого періоду) тощо. Вони є різноманітними, можлива їх класифікація.

У статті нами розкриті юридичні аспекти застосування зброї військовослужбовцями національної гвардії України під час службово-бойової діяльності, які полягають у визначенні категорійного апарату, а саме поняття «зброя», «застосування зброї», класифікації зброї, в окресленні меж застосування зброї.

Усе вищевикладене дає можливість стверджувати, що: 1) в межах статті зброя – це знаряддя для нападу або оборони, сукупність засобів для ведення війни, бою, що застосовуються військовослужбовцями НГУ під час службово-бойової діяльності у збройній боротьбі для ураження та знищення противника; 2) застосування військовослужбовцями НГУ зброї під час службово-бойової діяльності – це крайній захід бойового використання зброї, що знаходиться у них на озброєнні, який допускається у виняткових випадках, має примусовий характер та повинен бути прямо передбаченим законом; 3) законодавство України, яке встановлює межі застосування зброї військовослужбовцями НГУ під час виконання службово-бойової діяльності, потребує уніфікації та універсалізації.

Література

1. Сайнецький О.П. Суть і особливості військової служби / О.П. Сайнецький // Публічне право – 2013. – № 3 (11). – С. 210–216.
2. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980 – 11 т. – 1980.
3. Советская военная энциклопедия : в 8 т. / под ред. Н.В. Огаркова. – М. : Воениздат, 1976–1980. – Т. 6. – 1978. – 672 с.

4. Шмаков О.М. Словник офіцера внутрішніх військ з воєнно-наукових питань / О.М. Шмаков. – Х. : Військ. ін-т ВВ МВС України, 2005. – 362 с.

5. Іншин М.І. Види державної служби / М.І. Іншин // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2010. – Т. 23 (62). – № 1. – С. 129–135.

6. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: [підручник] / О.Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.

7. Про затвердження Інструкції про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України : Наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 21 жовтня 2003 року № 200, за станом на 1 серпня 2015 року // Офіційний вісник України. – 2003. – № 43.

8. Про затвердження Інструкції про порядок придбання, зберігання, обліку, охорони, перевезення, використання і застосування бойової вогнепальної зброї та боєприпасів у системі Національного банку України : Постанова правління Національного банку України від 11 травня 2010 року № 229, за станом на 1 серпня 2015 року // Офіційний вісник України. – 2010. – № 43.

9. Ринажевський Б.М. Адміністративно-правове регулювання діяльності військової служби правоохоронної у Збройних Силах України : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Б.М. Ринажевський. – Х., 2010. – 35 с.

10. Криміналістика : [підручник] / [В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін.] / за ред. В.Ю. Шепітька. – 4-е вид., перероб. і доп. – Х. : Право, 2008. – 464 с.

11. Советская военная энциклопедия : в 8 т. / под ред. Н.В. Огаркова. – М. : Воениздат, 1976–1980. – Т. 7. – 1979. – 686 с.

12. Советская военная энциклопедия : в 8 т. / под ред. Н.В. Огаркова. – М. : Воениздат, 1976–1980. – Т. 8. – 1980. – 688 с.

13. Гонгало С.Й. Щодо визнання предметів «холодною зброєю» / С.Й. Гонгало [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://naub.ua.edu.ua/2012/schodovuznannya-predmetiv-holodnoyu-zbrojeju>.

14. Кримінальний кодекс України : Закон від 5 квітня 2001 року № 2341-III, за станом на 1 серпня 2015 року // Офіційний вісник України. – 2001 – № 21.

15. Методика криміналістичного дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів, затверджена рішенням розширеного засідання секції НКМР Міністерства юстиції України з проблем трасології та судової балістики із залученням членів Координаційної ради з питань судової експертизи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/n0002320-99>.

16. Комзюк А.Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації : [монографія] / А.Т. Комзюк ; за ред. О.М. Бандурки. – Х. : Видавництво Національного ун-ту внутрішніх справ, 2002. – 355 с.

17. Коломoeць Т.О. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Т.О. Коломoeць. – Х., 2005. – 43 с.

18. Фролов О.С. Проблеми правового регулювання і практики застосування вогнепальної зброї, спеціаль-

них засобів та заходів фізичного впливу працівниками органів внутрішніх справ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О.С. Фролов ; Університет внутрішніх справ. – Х., 2000. – 16 с.

19. Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України : Закон від 24 березня 1999 року № 550-XIV, за станом на 1 серпня 2015 року // Офіційний вісник України. – 1999. – № 19.

Анотація

Саунін Р. Д. Адміністративно-правові аспекти застосування зброї військовослужбовцями Національної гвардії України. – Стаття.

Розглянуто нормативно-правову базу чинного законодавства щодо адміністративно-правових аспектів застосування зброї військовослужбовцями Національної гвардії України. На основі аналізу праць вчених та норм чинного законодавства розглянуті дефініція поняття «зброя», теоретичні проблеми її класифікації. Проаналізовано поняття «застосування зброї» та визначені його юридичні межі. Запропоновано визначення застосування зброї військовослужбовцями Національної гвардії України під час службово-бойової діяльності

Ключові слова: зброя, застосування зброї, службово-бойова діяльність, Національна гвардія України.

Аннотация

Саунин Р. Д. Административно-правовые аспекты применения оружия военными служащими Национальной гвардии Украины. – Статья.

Рассмотрена нормативно-правовая база действующего законодательства относительно административно-правовых аспектов применения оружия военными служащими Национальной гвардии Украины. На основе анализа работ ученых и норм действующего законодательства рассмотрены дефиниция понятия «оружие», теоретические проблемы ее классификации. Проанализировано понятие «применение оружия» и определены его юридические границы. Предложено определение применения оружия военными служащими Национальной гвардии Украины во время служебно-боевой деятельности.

Ключевые слова: оружие, применение оружия, служебно-боевая деятельность, Национальная гвардия Украины.

Summary

Saunin R. D. Administrative and legal aspects of the use of arms by military personnel of the National Guard of Ukraine. – Article.

We consider the legal framework of the current legislation regarding the administrative and legal aspects of the use of arms by military personnel of the National Guard of Ukraine. On the basis of the work of scientists and the current legislation considered by the definition of the concept “weapon”, the theoretical problems of its classification. It analyzed the concept of “the use of weapons” and defined its legal boundaries. A definition of the use of weapons of Ukraine servicemen of the National Guard at the time of service and combat activities.

Key words: weapons, use of weapons, combat activities, National Guard of Ukraine.